

Afsnit 1: Demokratisk deltagelse - Medborgerskab og muligheden for at stemme ved valg og folkeafstemninger

"Deltagerstaterne skal sikre personer med handicap politiske rettigheder og muligheden for at nyde dem på lige fod med andre og forpligter sig til at sikre, at personer med handicap effektivt og fuldt ud, direkte eller gennem frit valgte repræsentanter på lige fod med andre kan deltage i det politiske og offentlige liv, herunder at personer med handicap har ret til og mulighed for at afgive deres stemme og modtage valg, bl.a. ved at sikre, at stemmeprocedurer, afstemningsfaciliteter og valgmateriale er passende, tilgængelige og lette at forstå og anvende."

Fra FN's Handicapkonvention, artikel 29.

I et repræsentativt demokrati som det danske er det at være et fuldgyldigt og ligeværdigt medlem af samfundet i høj grad knyttet sammen med retten til og muligheden for at stemme. Den, der kan stemme, har retten til og muligheden for at øve indflydelse på den retning, samfundet skal tage. Som borger giver man sit besyv med om fordelingen og prioriteringen af ressourcer og tager stilling i værdispørgsmål, når man stemmer. At have stemmeret og kunne stemme er altså at være en del af fællesskabet. Derfor er vi også stolte over, at rigtig mange mennesker bruger deres stemmeret, når muligheden er der. En høj stemmeprocent er udtryk for tilslutning til fællesskabet og er et mål for sammenhængskraften i et samfund.

Tilsvarende er det ikke at have eller ikke at få mulighed for at udnytte sin stemmeret et signal om, at man er ekskluderet fra eller placeret i periferien af fællesskabet.

Mange mennesker med en funktionsnedsættelse har svært ved at bruge deres stemmeret og dermed udnytte deres demokratiske rettigheder. Mange oplever besværet og det manglende engagement fra samfundets side til at løse problemerne som udtryk for en tilsidesættelse af deres ligeværdighed som borger og fuldgyldigt medlem af fællesskabet.

De barrierer, der kan være forbundet med demokratisk deltagelse og afgivelse af ens stemme ved folkeafstemninger, EU-parlaments-, folketings- kommunale eller regionale valg, afhænger i ganske betydelig grad af, hvilken funktionsnedsættelse man har. For mennesker med fysiske funktionsnedsættelser kan barriererne knytte sig til praktiske forhold som adgangsforhold og hjælp ved selve stemmeafgivelsen. For mennesker med kommunikationshandicap kan det handle om valgmateriale i tilgængeligt format, tekstning og tolkning af valgudsendelser og -møder, mens det for mennesker med kognitive funktionsnedsættelser eller udviklingshæmning kan handle om forståelse af informationsmateriale eller mangel på helt grundlæggende skoling i demokratisk medborgerskab.

Center for Ligebehandling af Handicappede

Center for Ligebehandling af Handicappede (CLH) har derfor valgt at sætte fokus på valgdeltagelse, demokrati og demokratisk medborgerskab under forskellige tilgangsvinkler i 2008 og de kommende år.

I 2008 har CLH fokuseret specielt på valg og valgdeltagelse samt vidensopbygning omkring kommunikation i let tilgængeligt sprog. I 2009 bliver dette fokus fulgt op i forbindelse med kommunalvalget i november 2009, mens temaet - ligeledes i 2009 - vil blive udbygget omkring kommunikation som forudsætning for demokratisk medborgerskab - specielt i forhold til mennesker med udviklingshæmning. Det sidstnævnte fokus vil primært blive udviklet inden for rammerne af et omfattende EU-projekt "MOTE - Min mening, min stemme", som CLH har deltaget i siden oktober 2008.

CLH har i 2008 haft tre aktiviteter, som har særligt fokus på mennesker med en funktionsnedsættelses mulighed for at deltage i valg:

- CLH har set på, hvordan de formelle rammer omkring valgloven spiller sammen med forskellige former for funktionsnedsættelse. Desuden har CLH blotlagt de barrierer som relaterer sig til mennesker med udviklingshæmnings mulighed for overhovedet at få den information og indsigt omkring valg og valgmuligheder, som er forudsætningen for at kunne tage stilling.
- CLH's første bidrag er derfor en eksempelsamling, som viser, hvordan kommunikation, der er tilgængelig for mennesker med udviklingshæmning, kan se ud og nogle guidelines til, hvordan det kan gøres. Da der er meget få erfaringer i Danmark omkring information og kommunikation af komplekse politiske budskaber til mennesker med udviklingshæmning er første skridt at skabe overblik over, hvem der kan bidrage og hvordan det skal gøres.
- Endelig har CLH taget hul på deltagelsen i ovennævnte projekt "MOTE – Min mening, min stemme".

1.1: De formelle rammer - valgloven

Center for Ligebehandling af Handicappede (CLH) har gennemgået valgloven og sendt spørgeskema ud til alle kommuner i Danmark. Det sidste med det formål at "måle" den fysiske tilgængelighed til valg. Kommunerne blev også bedt om at sende det eventuelle skriftlige materiale, som de udleverer til valgtilfornordnede og valgstyrere, og endelig har CLH gennemgået de fremtidige muligheder for at stemme elektronisk.

Den umiddelbare konklusion på undersøgelsen er, at der fortsat mangler meget, før mennesker med funktionsnedsættelse har samme og lige vilkår, som alle andre, når det gælder den del af demokratiudøvelsen, som foregår ved valgene. Selvom lovgivningen på flere punkter tager højde for, at nogle personer kan have brug for hjælp i forbindelse med selve valgbehandlingen, og at andre kan være forhindret i at møde op og afgive deres stemme i valglokalet på selve valgdagen, så er der stadig et betydeligt efterslæb – ikke

mindst på informationssiden.

En grundlovssikret ret

Grundlovens § 29 fastslår reglerne om valgret. Her står, at enhver som har dansk indfødsret, fast bopæl i Danmark og er fyldt 18 år, kan stemme, med mindre man er blevet umyndiggjort. Af Grundlovens § 31 fremgår det, at Folketingets medlemmer vælges ved almindelige, direkte og hemmelige valg.

Der er således ingen tvivl om, at samfundet prioriterer mulighed for at afgive stemme højt. Men det er lige så vigtigt, at stemmen afgives på en måde, så det kun er vælgeren selv, der ved, hvad vedkommende har stemt.

Retten til hemmelig afstemning er blevet yderligere aktuel, efter at Danmark har underskrevet FN's Handicapkonvention. Artikel 29 i konventionen omhandler mennesker med funktionsnedsættelses deltagelse i det politiske og offentlige liv. Her slås det bl.a. fast, at deltagerstaterne skal sikre, at mennesker med funktionsnedsættelse har ret til og mulighed for at afgive stemme og modtage valg.

Dette kan ifølge konventionen bl.a. ske ved:

- at sikre, at stemmeprocedurer, afstemningsfaciliteter og valgmateriale er passende, tilgængelige og lette at forstå og anvende
- at beskytte adgangen til hemmelig stemmeafgivning
- at beskytte retten for mennesker med funktionsnedsættelse til uden pression at afgive en hemmelig stemme ved valg og folkeafstemninger, til at stille op til valg og effektivt bestride et hverv og udføre alle offentlige funktioner på alle niveauer i den offentlige forvaltning, idet det gøres lettere at anvende hjælpemiddelteknologi og ny teknologi, hvor det er hensigtsmæssigt
- at sikre, at personer med handicap frit kan give udtryk for deres vilje som vælgere med henblik herpå tillade, at de om nødvendigt og efter anmodning kan få bistand fra en person efter eget valg til at afgive deres stemme.

Konventionens artikel 29 omhandler både muligheden for, at mennesker med funktionsnedsættelse kan afgive stemme, og muligheden for selv at stille op til valg og tage aktivt del i de offentlige demokratiske processer. I denne del af analysen har fokus alene været på mulighederne for at afgive stemme.

Valgloven

Begrebet "valgloven" dækker i det følgende over reglerne i lov om valg til Folketinget, lov om valg til kommunale og regionale valg samt reglerne om folkeafstemninger og valg til Europaparlamentet.

Reglerne i valgloven indeholder en bred beskrivelse af de mange forhold, som er i spil i forbindelse med valgbehandlingen – lige fra hvem der har valgret og er valgbar, til hvordan valget rent praktisk foregår, og hvordan stemmerne efter valget opgøres. Det er primært kommunerne, der har ansvaret for den praktiske udførelse af valget.

Man kan i grove træk opdele valglovens problemstillinger i mennesker med

problemerne i forbindelse med funktionsnedsættelses muligheder for at stemme i tre kategorier: **før valget, i afstemning på valgdagen og i forbindelse med brevstemning.**

Før valget er det kommunalbestyrelsens opgave at udarbejde valgkort, og det er Velfærdsministeriets/kommunalbestyrelsens opgave at annoncere det kommende valg samt informere om, hvad man skal gøre som vælger, hvis man ikke modtager et valgkort. Den af kommunalbestyrelsen udpegede valgbestyrelse står bl.a. for at udarbejde stemmesedler og opslag.

Mennesker med funktionsnedsættelse kan have problemer i forhold til at modtage informationen om afholdelse af valg eller i forhold til at kunne læse valgkortet, stemmesedler og opslag. Man har ikke megen glæde af, at valgloven foreskriver, at man skal kontakte kommunalbestyrelsen i tvivltilfælde, hvis man heller ikke får den besked.

Det er kommunalbestyrelsens opgave at informere borgere, der ikke kan afgive stemme på valgdagen på grund af sygdom eller manglende førlighed om, at de har mulighed for at brevstemme i hjemmet eller på hospitalet. Spørgsmålet er imidlertid, hvordan kommunalbestyrelsen reelt sikrer sig, at borgerne får besked?

Det er i det hele taget vigtigt at sikre, at brevstemmematerialet er udformet på en sådan måde, at det også kan læses og tilegnes af personer med forskellige former for funktionsnedsættelse.

Hvis man som person med en funktionsnedsættelse ønsker at brevstemme på "almindelig vis," hvilket betyder på folkeregistret eller i borgerservice, er det vigtigt, at kommunalbestyrelsen er opmærksom på at sikre tilgængeligheden til disse steder.

Det er ifølge valgloven kommunalbestyrelsens opgave at sørge for lokaler til afstemningen samt at sikre det fornødne antal stemmerum og stemmekasser. Af den tilhørende vejledning til valgloven fremgår det, at kommunalbestyrelsen, når den udpeger bygninger/lokaler,

"skal (...) tage hensyn til, at lokalerne så vidt muligt skal være tilgængelige for kørestolsbrugere og andre stærkt bevægelseshæmmede. Af vejledningen fremgår endvidere: "På hvert afstemningssted (i hvert stemmelokale) skal der være indrettet et stemmerum, hvor der er plads til, at tre personer kan opholde sig samtidig. Stemmerummet skal således have plads til, at der ud over vælgeren kan opholde sig to valgstyrelse eller tilforordnede, når en vælger har brug for hjælp til at afgive sin stemme, (...). Det særlige stemmerum skal så vidt muligt være stort nok til, at det ud over to valgstyrelse eller tilforordnede kan benyttes af en vælger i kørestol."

Personer, der ikke har mulighed for at komme ind i valglokalet, skal have mulighed for at stemme umiddelbart uden for stemmelokalet. I vejledningen beskrives det sådan: *"Hvis det er nødvendigt, skal en vælger have mulighed for at afgive stemme umiddelbart uden for stemmelokalet, f.eks. i en bil parkeret ved afstemningsstedet"*

afstemningssteder.

CLH har ved hjælp af en spørgeskemaundersøgelse til landets kommuner undersøgt de fysiske forhold i forbindelse med afgivelse af stemme. Spørgeskemaet bestod af meget enkle spørgsmål til tilgængeligheden uden angivelse af præcise mål for, hvornår kravet om tilgængelighed er opfyldt. Vi har opnået en svarprocent på 82,7 %, hvilket må betegnes som særdeles tilfredsstillende.

Tilgængelighed til valgsteder

CLH's undersøgelse viser, at kun syv ud af de 81 kommuner, som har besvaret spørgeskemaet, har niveaufri adgang til samtlige valglokaler i kommunen samt reserveret handicapparkeringsplads og kørestolseget toilet i umiddelbar nærhed af alle kommunens valglokaler. Disse syv kommuner har også stemmebokse, der er store nok til at rumme tre personer, hvoraf den ene er kørestolsbruger, ved samtlige valglokaler.

Det er overraskende og meget lidt tilfredsstillende, at kun syv kommuner (9 %) er i stand til at give kørestolsbrugere og andre svært bevægelseshæmmede adgang til at afgive stemme på fuldstændigt lige vilkår med personer uden funktionsnedsættelse. Og dette til trods for, at undersøgelsen alene bygger på en selvangivet vurdering af tilgængeligheden fra kommunernes side.

Ud fra samtaler med kommuner og ud fra bemærkninger i spørgeskemaerne er det CLH's oplevelse, at den fysiske tilgængelighed er et tungtvejende parameter i forbindelse med udpegning af nye stemmelokaler i forbindelse med kommunesammenlægningerne.

Information til valgstyrelser

Det er kommunalbestyrelsens opgave at sikre, at der er truffet de fornødne forberedelser til afstemning, herunder at valgstyrelserne og de tilfornordnede vælgere er bekendt med deres opgaver. En af disse opgaver er at yde hjælp til vælgere, som ikke selv kan foretage den fysiske afkrydsning af stemmesedlen. Mange kommuner udarbejder skriftligt materiale med information om valgstyrelser og tilfornordnede vælgers opgaver på valgdagen. Centret har derfor bedt kommunerne om at indsende disse instruktioner. 46,9 % af kommunerne har gjort dette.

Omkring 90 % af de kommuner, der har indsendt deres skriftlige materiale, informerer om at mennesker med funktionsnedsættelse har mulighed for at bede om hjælp i forbindelse med afgivelse af stemme, og at hjælpen kan ydes uden for stemmelokalet. Hjælpen skal gives af to valgstyrelser eller tilfornordnede vælgere.

Personer, der er blinde eller svagsynede, har ret til at vælge deres egen hjælper. Men der informeres ikke om, hvordan man yder den rette hjælp til mennesker med funktionsnedsættelse. Mange kommuner afholder også møder med valgstyrelser og de tilfornordnede vælgere, hvor der mundtligt orienteres om opgaverne. Man kan derfor ikke udelukke, at denne information gives i de situationer, hvor den skriftlige information suppleres ved møder med valgstyrelser og tilfornordnede vælgere.

CLH's henvendelse til Velfærdsministeriet

På baggrund af gennemgangen af valgloven har CLH rettet henvendelse til Velfærdsministeriet, som i dag er ansvarligt resortministerium for valg. Her har CLH gjort opmærksom på de problemstillinger, CLH finder kan udgøre ligebehandlingsproblemer i forhold til mennesker med funktionsnedsættelse muligheder for at afgive stemme på lige vilkår. CLH har i brevet gjort opmærksom på, at disse problemstillinger kan betyde, at Danmark ikke efterlever artikel 29 i FN's Handicapkonvention. CLH har efterfølgende afholdt møde med Velfærdsministeriet, hvor problemstillingerne blev nærmere beskrevet.

Ministeriet har tilkendegivet forståelse for problemstillingerne og lovet, at man vil arbejde videre med flere af problemstillingerne. Et af problemerne er den manglende mulighed for selv at udpege en hjælper i forbindelse med stemmeafgivelsen. I dag er det kun personer, der er blinde eller svagtsynede, der har denne mulighed på selve valgdagen. Andre vælgere skal modtage hjælp af to valgstyrere eller tilfornordnede vælgere. I forhold til denne problemstilling er der fremsat et lovforslag.

Ændring af valgloven

I oktober 2008 blev der fremsat et lovforslag om ændring af valgloven. Formålet var at ændre reglerne om, hvordan borgere med funktionsnedsættelse kan tilbydes hjælp, både på selve valgdagen og ved brevafstemning.

Lovforslaget blev vedtaget i december 2008, hvilket betyder, at det fremover er muligt for personer, der har behov for hjælp i forbindelse med selve valghandlingen, at udpege en personlig hjælper. Det er dog et krav, at der også skal medvirke en myndighedsperson ud over den personligt udpegede hjælper. Kravet om myndighedspersonens medvirken skal sikre vælgeren mod påvirkning ved stemmeafgivningen. Det er også et krav, at vælgeren umiddelbart kan tilkendegive, hvor han ønsker at sætte krydset over for dem, der yder hjælp.

Baggrunden for fremsættelsen af lovforslaget er Danmarks kommende ratifikation af FN's Handicapkonvention. Konventionen foreskriver at personer med handicap skal have mulighed for selv at udpege en hjælper og have mulighed for hemmelig afstemning. Kravet om hemmelig afstemning fremgår også af den danske grundlov.

CLH har i sit hørings svar til udkastet til lovforslag givet udtryk for usikkerhed om, hvorvidt den kommende ændring af valgloven er i overensstemmelse med FN's Konvention om Handicappedes rettigheder. Kravet om, at der – ud over den personligt udpegede hjælper – også skal være en myndighedsperson til stede, lever efter CLH's opfattelse ikke op til kravet om hemmelighed ved afstemningen.

CLH henviser til, at man i nogle af de andre nordiske lande ikke har et krav om medvirken af en myndighedsperson. Også Institut for Menneskerettigheder fastholder i deres hørings svar til lovforslaget, at det er den, som har brug for hjælp, der selv bør til- eller fravælge myndighedspersonens tilstedeværelse.

Afgivelse af elektronisk stemme

Muligheden for, at afstemninger foretages elektronisk – enten i valglokalet eller

hjemmefra – forekommer at være relativt nært forestående. Rundt omkring i verden eksperimenteres der med dette, og allerede i forbindelse med det danske menighedsrådsvalg i november 2008 var det muligt at afgive elektronisk brevstemme. Adgangen til afgivelse af elektronisk stemme kræver dog, at vælgeren har en digital signatur, som sikrer identifikation af vælgeren.

Ifølge IT- og Telestyrelsen var det imidlertid umuligt for personer, der er blinde og svagsynede, at brevstemme elektronisk ved menighedsrådsvalget. Dette skyldtes brugen af den digitale signatur som identifikation. Den nuværende login-løsning fungerer ikke sammen med de skærmlæsere, som blinde eller svagtseende personer anvender for at kunne "se" teksten. Ifølge IT- og Telestyrelsen skulle problemet blive løst i første halvdel af 2009, idet man her skifter til en login-løsning, der kan fungere sammen med en skærmlæser.

På baggrund af projektet er CLH's anbefaling:

- at der nedsættes en arbejdsgruppe i Velfærdsministeriet med repræsentanter for videnscentre og handicaporganisationer. Da det kræver administrative såvel som lovgivningsmæssige ændringer at sikre ligebehandlingen af borgere med funktionsnedsættelse i forhold til deltagelse i afstemningsprocesser, skal arbejdsgruppen sikre, at de barrierer, der findes for personer med funktionsnedsættelse i forhold til at deltage i afstemningsprocessen, brydes ned.

1.2: Adgang til demokrati for mennesker med udviklingshæmning

Deltagelsen i frie og uafhængige valghandlinger er som tidligere nævnt en af hjørnestenene i det repræsentative demokrati. I valghandlingen får alle borgere mulighed for at pege på præcis den politiker eller det parti, som den enkelte finder bedst egnet til at repræsentere sig – både i det nære hverdagsliv, på nationalt og på internationalt plan.

Deltagelsen i valghandlinger er en af mulighederne for at udøve de rettigheder, der er forbundet med et demokratisk medborgerskab. Som dokumenteret i CLH's analyse af valgloven, så er det langt fra alle, der har mulighed for at tage stilling til og deltage i valghandlingen, selv på det formelle niveau.

Men for borgere med udviklingshæmning er der yderligere en række forhold, som kan vanskeliggøre valgdeltagelsen. Det kan eksempelvis være, fordi valgplacater og anden information ikke er formidlet tilgængeligt for denne målgruppe, eller endnu mere fundamentalt – fordi der ikke ligger en forventning om, at mennesker med udviklingshæmning skal tage demokratisk stilling og undervises i demokrati, valg og politiske rettigheder.

Engelske og svenske undersøgelser viser, at mennesker med udviklingshæmning har en meget lav valgdeltagelse sammenlignet med resten af befolkningen. Selvom der ikke findes

resten af befolkningen. Selvom der ikke findes tilsvarende undersøgelser fra Danmark, er det sandsynligt, at billedet vil være det samme her.

Forventningsfravær

En dansk undersøgelse peger på, at mange mennesker med udviklingshæmning ikke oplever en naturlig forventning om at skulle have en selvstændig mening, tage stilling og personligt ansvar i deres opvækst og skolegang. Mange er heller ikke blevet undervist i demokratiske institutioner som beslutningsprocesser og lovgivning mv. Det er et kendetegn ved modne repræsentative demokratier, at alle voksne borgere har lige muligheder for at udøve aktiv politisk indflydelse. Hvis en bestemt befolkningsgruppe ikke har adgang til at benytte deres muligheder for demokratisk indflydelse, skaber det et demokratisk underskud – ikke bare for den enkelte, men for hele samfundet.

Politiske beslutninger påvirker mennesker med udviklingshæmnings liv på samme måde, som de påvirker alle andre. Betragtet som gruppe er mennesker med udviklingshæmning en af de befolkningsgrupper, hvis livsvilkår ofte er mest afhængige af, hvilke politiske beslutninger der bliver truffet. Alligevel er mennesker med udviklingshæmning stadigvæk en af de befolkningsgrupper, som er sat allermest uden for demokratiet.

Den komplekse tilgængelighed – tilgængelighedstænkningens anden bølge

Lige muligheder til at deltage ved valg forudsætter ikke alene, at valglokalerne er tilgængelige, men også, at informationen om valget er tilgængelig. Selvom der oftere og oftere tales om informationstilgængelighed, så er det fortsat sjældent, at tilgængeligheden udstrækkes til også at omfatte, hvordan informationer gøres tilgængelige for mennesker med udviklingshæmning.

Den første tilgængelighedsbølge har afgjort sat sig spor i den fysiske tilgængelighed og i informationstilgængeligheden for mennesker med fysiske funktionsnedsættelser. Næste tilgængelighedsbølge skal i langt højere grad handle om tilgængeligheden for mennesker med kognitive funktionsnedsættelser.

Manglende informationstilgængelighed er præcis en af de faktorer, som udenlandske undersøgelser om valgdeltagelse peger på som en barriere for valgdeltagelsen for mennesker med udviklingshæmning.

Med midler fra Nordiska Samarbetsorganet for Handicappfrågor har CLH afsøgt, hvordan viden om og kendskab til demokrati, valg og demokratiske rettigheder kan formidles i tilgængelig form til mennesker med udviklingshæmning, så valghandlingerne også bliver tilgængelige for denne gruppe borgere. Projektet har resulteret i en eksempelsamling med materialer om demokrati, valg og valghandlinger for mennesker med udviklingshæmning.

De indsamlede materialer

De indsamlede materialer viser en stor variation i form, indhold og omfang. Fælles for de indsamlede materialer er, at de adskiller sig fra det standardsprog, der sædvanligvis anvendes i informationsmateriale fra fx offentlige myndigheder og i trykte medier. I det indsamlede materiale er teksten lettere

med hensyn til opbygning og indhold, dvs. at sætningerne er kortere end i standardsproget, der er brugt en større skriftstørrelse, og der anvendes billedunderstøttelse i form af fotografier, piktogrammer eller tegninger, som understøtter tekstens budskab. Denne kommunikationsform benævnes ofte letlæst eller *easyread*.

CLH's indsamling har ud over eksempler på letlæste tekster også tilvejebragt engelske og en enkelt svensk guide til, hvordan information tilrettelægges, så den målrettes mennesker med udviklingshæmning og dermed kan kaldes letlæst. Der findes ikke standardiserede regler for, hvornår en tekst er letlæst, og de fundne materialer giver mange bud på, hvordan teksterne kan tilrettelægges.

Hvem er målgruppen?

Det er ikke kun mennesker med udviklingshæmning, der har brug for letlæste tekster. Erfaringer fra England med brug af letlæste materialer viser, at også borgere med andre former for kognitive funktionsnedsættelser som læse- og skrivevanskeligheder, ordblinde samt borgere med et andet modersmål end engelsk har stor gavn af letlæste materialer.

Et fællestræk for mange af eksemplerne er, at de skrevne materialer suppleres af undervisning i en eller anden form, fx afholdelse af kurser, konferencer eller temadage om demokrati og valg. Der bruges i den forbindelse interaktive undervisningsformer, som fx afholdelse af prøvevalg, spil og rollespil, besøg hos politikere og debatter. Som eksempel har Socialt Udviklingscenter SUS og Norsk Forbund for Udviklingshemmede afholdt valgkurser og udarbejdet supplerende undervisningsmateriale. Learning Disability Alliance i Skotland har afholdt debatmøder, og den svenske Föreningen för Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna har afholdt en konference.

Herudover kendetegner det også materialerne, at de arbejder med alternativer til skrift så som anvendelse af lyd og film og interaktive materialer som fx cd-rom eller spil. Landsforeningen for Udviklingshæmmede (LEV) har fx udviklet et demokratibrætspil, hvor en gennemspilning af spillet giver informationer om bl.a. Danmark, historie, kommunen og Folketinget.

Alle eksemplerne har fokus på at gøre folketingsvalg og demokrati tilgængeligt for mennesker med udviklingshæmning. Nogle af eksemplerne udvider dog fokus til også at omfatte kommunikation fra mennesker med udviklingshæmning til politikere og andre beslutningstagere. For eksempel har Udviklingshæmmedes Landsforbund ULF produceret videoklip, hvor medlemmer af ULF præsenterer en række problemstillinger, som de ønsker politikerne skal tage stilling til. TV-Glad har i forbindelse med folketingsvalget i 2007 produceret en række valgudsendelser, som blev vist på TV-Glad.

I mange af eksemplerne har mennesker med udviklingshæmning været involveret i processen, eksempelvis med at designe et projekt, udvikle materialer, tilrettelægge kurser som undervisere eller med at evaluere på projekter og materialer. Materialer, der er

rettet mod projektudøvere, undervisere og andre udøveraktører, er derfor som oftest også udformet tilgængeligt.

Nationale forskelle vedrørende afsender og finansiering

Eksempelsamlingen viser, at der er nationale forskelle på, om afsenderen er en offentlig eller privat aktør, og om offentlige myndigheder har været med til at finansiere materialerne. De danske materialer er udarbejdet af tre private aktører: ULF, LEV og SUS. På tilsvarende vis har CLH i de andre lande, der er repræsenteret i eksempelsamlingen, fundet materiale udarbejdet af interesseorganisationer for mennesker med udviklingshæmning og andre almennyttige foreninger og organisationer.

CLH's indsamling af materialer har ikke frembragt materialer udarbejdet af offentlige myndigheder i Danmark, mens produktion af tilgængeligt materiale og valgtilgængelighed i langt højere grad er forankret ved offentlige eller offentligt finansierede myndigheder i nogle af de repræsenterede lande.

I Sverige findes Centrum för lättläst, som er et statsfinansieret center, der på foranledning af svenske myndigheder, kommuner, organisationer og andre udarbejder letlæste materialer. Målgruppen for deres arbejde er alle med læsevanskeligheder. Centrum för lättläst har udgivet pjecer i forbindelse med rigsdagsvalgene i 2002 og 2006 om de svenske partiers mærkesager, som Justitiedepartementet og de politiske partier har været med til at finansiere.

Pjecerne er desuden uddelt bl.a. i indvandrer-tætte områder, til førstegangsvælgere og til personer i ældre- og handicapomsorgen. Centrum för lättläst har også samarbejdet med Valmyndigheten i Sverige om letlæste pjecer om demokratiforståelse i 2003 og 2006.

I de engelske materialer om demokrati og valg er afsenderen i langt højere grad de offentlige myndigheder. I 2001 blev regeringens strategiplan "Valuing People" vedtaget for at forbedre livsvilkårene for mennesker med udviklingshæmning, og på denne baggrund blev der nedsat et sekretariat, som bl.a. har udarbejdet materialer om demokrati.

Den tidligere The Disability Rights Commission (nu Equality and Human Rights Commission) har udgivet materiale om demokrati og valg målrettet mennesker med udviklingshæmning, ligesom valgkommissionen i England står som udgiver på en pjece om stemmeafgivelse.

Med The Electoral Administration Act fra 2006 er valgmyndighederne i England forpligtet til at fremme befolkningens valgdeltagelse, og derfor har valgkommissionen udarbejdet en pjece målrettet mennesker med udviklingshæmning og mennesker med læse- og skrivevanskeligheder. Også i New Zealand har valgkommissionen udarbejdet materialer, der skal gøre valghandlinger tilgængelige for mennesker med udviklingshæmning.

I Finland har Lätt Läst Center (LL-Center) udgivet flere pjecer om demokrati og valg. LL-Center er en del af Förbundet De Utvecklingsstördas Vel og har mennesker med udviklingshæmning som mål, men også ældre mennesker med demens, mennesker med etnisk minoritetsbaggrund og mennesker med

dysfasi indgår i målgruppen. Centret er finansieret af RAY, der svarer til tipsmidlerne fra Danske Spil. LL-Center samarbejder i nogle tilfælde med ministerier eller organisationer, og bl.a. det finske justitsministerium har medfinansieret centrets materialer om valg.

Også andre eksempler er helt eller delvist finansieret af offentlige midler, herunder de danske eksempler. Det er dog ikke sket på myndighedens eget initiativ, men ved at en organisation eller forening har søgt offentlige puljemidler til at finansiere et projekt om demokrati og valgtilgængelighed. SUS har for eksempel fået satspuljemidler til at planlægge og afholde demokratikurser for mennesker med udviklingshæmning i forbindelse med folketingsvalget i 2007.

I Danmark hviler handicappolitikken blandt andet på princippet om sektoransvarlighed. Det betyder, at ansvaret for ligebehandlingen af mennesker med funktionsnedsættelse inden for en given sektor ligger hos den myndighed, organisation eller virksomhed, der i øvrigt har ansvaret for det pågældende område.

Hver eneste sektor, myndighed, organisation eller virksomhed må altså tage sin del af ansvaret for, at deres ansvarsområde bliver tilgængeligt for mennesker med en funktionsnedsættelse. Derfor indebærer sektoransvarlighedsprincippet, at den myndighed, organisation eller virksomhed, som har ansvaret for at levere ydelser, tjenester eller service til borgerne i almindelighed, har en tilsvarende forpligtelse til at sikre og finansiere, at disse ydelser, tjenester eller services er tilgængelige for mennesker med en funktionsnedsættelse.

Det følger heraf, at både de myndigheder, som har ansvaret for at gennemføre valg, og de andre aktører, som giver borgerne information i forbindelse med valg handlinger, fx de politiske partier, er forpligtet til at sikre, at valg og valg information også er tilgængelig for mennesker med udviklingshæmning.

På baggrund af projektet anbefaler CLH:

- at Velfærdsministeriet og kommunerne udarbejder eller sikrer udarbejdelsen af let tilgængelige materialer om demokrati og valg, målrettet mennesker med udviklingshæmning og andre med behov for information tilrettelagt i let tilgængelig form.
- at de politiske partier udarbejder kampagnemateriale i en form, der er tilgængelig for mennesker med udviklingshæmning.

1.3: International erfaringsopsamling og -udveksling

Som det fremgår af beskrivelsen af eksempelsamlingen, så er en stor del af de erfaringer, som findes på området for særligt tilrettelagt kommunikation og information til mennesker med udviklingshæmning, skabt i udlandet.

En genvej til mere viden og et øget dansk fokus gå derfor gennem internationalt samarbejde og deltagelse i europæiske og globale netværk om dette tema. Som konsekvens heraf deltager CLH som partner i et

stort europæisk og EU-finansieret projekt om netop disse problemstillinger.

Min mening, min stemme

At mange mennesker med udviklingshæmning står uden for det demokratiske og politiske medborgerskab er en fælleseuropæisk erfaring, og dette har været baggrunden for at igangsætte projektet "My opinion my vote – MOTE", som løber fra 2008 til 2010.

Den italienske organisation for mennesker med udviklingshæmning (AIPD) har taget initiativ til og deltager i projektet, som støttes af EU midler fra Lifelong Learning Programme of European Education, Audiovisual & Culture Agency. Center for Ligebehandling af Handicappede deltager sammen med Fundacio Projecte AURA og Universitat Ramon Llull fra Spanien, Sio2 fra Italien, Down Syndrome Ireland, Nemadomfel fra Ungarn, University of Malta og Equal Partners fra Malta.

Fokus på rettigheder

Projektets overordnede formål er at gøre mennesker med udviklingshæmning opmærksomme på deres politiske rettigheder og at skabe bedre muligheder for at udøve disse rettigheder. Projektet tager udgangspunkt i, at der findes forskellige barrierer for, at mennesker med udviklingshæmning kan udøve deres politiske rettigheder på lige fod med alle andre.

En barriere handler om en manglende opmærksomhed på og viden om politiske rettigheder hos mennesker med udviklingshæmning og hos deres pårørende og andre omsorgspersoner. En anden barriere handler om manglende samfundsmæssig opmærksomhed på væsentligheden af, at mennesker med udviklingshæmning udøver politisk deltagelse. En tredje barriere handler om mangel på tilgængelighed til valg handlinger, og at de ansvarlige myndigheder ser det som deres opgave at sikre tilgængeligheden.

Et andet vigtigt udgangspunkt for projektet er artikel 29 i FN's Handicapkonvention, som forpligter staterne til at sikre, at mennesker med funktionsnedsættelse har samme adgang til at udøve deres politiske rettigheder som mennesker uden funktionsnedsættelse.

Et projekt i flere led

Med udgangspunkt i de nævnte barrierer, er der opstillet tre delmål for projektet, som skal indfries i løbet af den toårige projektperiode.

Projektets første delmål er at undersøge, hvilke muligheder mennesker med udviklingshæmning har for at udøve deres politiske rettigheder i de seks deltagerlande. Undersøgelsen belyser faktuelle forhold vedrørende politiske rettigheder og skal desuden munde ud i en undersøgelse af god praksis i de enkelte deltagerlande.

Andet delmål af projektet handler om at udvikle et undervisningsprogram om politik, demokrati og folkeafstemninger målrettet mennesker med udviklingshæmning. Undervisningsprogrammet skal udvikles i et samarbejde mellem mennesker med udviklingshæmning og professionelle undervisere. I løbet af projektperioden vil undervisningsprogrammet blive gennemført for 20 mennesker med udviklingshæmning i hvert deltagerland

...deltagerland.

Som et led i undersøgelsen gennemføres interviewundersøgelse af tre omgange blandt 20 mennesker med udviklingshæmning i hvert deltagerland. I første interviewundersøgelse sættes der fokus på erfaringer med politisk deltagelse og folkeafstemninger.

Anden interviewundersøgelse fokuserer på, om der er en oplevelse af at få øget viden og øgede muligheder i forhold til demokrati og politisk deltagelse som følge af undervisningsprogrammet, og skal fungere som evaluering af undervisningsprogrammet. Tredje interviewundersøgelse fokuserer på de personlige erfaringer hos målgruppen med at udøve politiske rettigheder, både i forhold til specifikke handicapspørgsmål og generelle politiske spørgsmål.

Tredje delmål består af en oplysningskampagne, der har til formål at øge opmærksomheden på politiske rettigheder. Kampagnen er målrettet mennesker med udviklingshæmning, politikere og offentlige myndigheder. Derudover igangsættes en generel oplysningskampagne.

Hver projektpartner er ansvarlig for enkelte dele af projektet. CLH er ansvarlig for at planlægge og designe den tredelte interviewundersøgelse. Herudover skal hver projektpartner gennemføre alle undersøgelser og uddannelsesprogrammet i det enkelte land. Alle nævnte undersøgelser og undervisningsprogrammer vil fremgå af den hjemmeside, som etableres i forbindelse med projektet, og en del af materialerne, der udarbejdes i projektførelsen, fremstilles i letlæst format.

Inddragelse som kodeord

En grundsætning i projektet er, at forskellige tiltag for mennesker med udviklingshæmning også bør involvere og inddrage mennesker med udviklingshæmning. I forbindelse med projektet nedsættes derfor en følgegruppe af mennesker med udviklingshæmning, som skal indgå i alle faser af projektet.

Følgegruppen vil bestå af fire mennesker med udviklingshæmning fra hvert af de seks deltagerlande. Følgegruppen får således 24 medlemmer i alt. De fire følgegruppemedlemmer fra hvert deltagerland skal både deltage på nationalt niveau, eksempelvis ved at teste undervisningsprogrammer og hjemmesiden, og skal desuden deltage i tre planlagte møder på europæisk niveau.

Bæredygtighed

Efter projektets udløb etableres der et observatorium for at sikre projektets bæredygtighed efter selve projektafslutningen. Dette observatorium vil få til opgave at følge med i udviklingen omkring udøvelsen af politiske rettigheder for mennesker med udviklingshæmning i Europa. Projektet kan følges på hjemmesiderne www.myopinionmyvote.eu og www.clh.dk